

بررسی و تبیین مولفه های سبک زندگی اسلامی بر مبنای بیانیه گام دوم انقلاب

امیررضا مفیدی^۱

چکیده

هر جامعه ای برای ماندگاری و قوام خود و در امان ماندن از آسیب های اجتماعی، ناچار به قبول و رعایت سلسله ای از قوانین، هنجارها و معیارهایی است که برای آحاد آن جامعه دارای ارزش و اعتبار است و بر اساس آن، باید ها و نبایدها تعریف و شکل می گیرند، مجموع این اصول و ارزش ها «اخلاق» نامیده می شود. انسان با مراجعه به فطرت خود در می یابد که به فضائل اخلاقی تمایل دارد و خود را شایسته کمال می بیند. اما در تقابل با نیروهای سرکش و قدرتمند مادی این میل فراموش و یا سرکوب می شود، از این رو به نیرویی قوی و معنوی نیازمند است تا او را از ورطه هلاکت و غرق شدن در امیال مادی نجات دهد و به او قدرتی عطا کند تا در برابر محرومیت های مادی، مقاوم و پایبند به اصول اخلاقی اش نماید، این نیرو همان «معنویت» است که در سایه ارتباط، ایمان و اعتقاد به مبداء هستی و عالم غیب فراهم می آید تا به قرب الهی برسد. «سبک زندگی» تابعی از تفسیر انسان نسبت به اخلاق و معنویت است که در زندگی اختیار می کند و در واقع نوع جهان بینی او سبک زندگی اش را معنا می کند. همه مقوله ها و توصیه های بیانیه گام دوم انقلاب، ناظر بر سبک زندگی اسلامی است که نگارنده سعی در تبیین دقیق آن دارد.

کلیدواژه: سبک زندگی، بیانیه گام دوم انقلاب، اخلاق، معنویت، قرب الهی.

مقدمه

در طول تاریخ و در ادیان مختلف، مورد پژوهش قرار گرفته است و جملگی بر آن هستند تا هدف نهایی از خلقت بشر را دریابند، به دیگر سخن، با توجه به کمال مطلوب و شایسته انسان، پی بردن به ماهیت و حقیقت انسان در نظر اندیشمندان از اهمیت ویژه ای برخوردار شده است و بر همین اساس، به دنبال تعریف سبکی در خور، برای زندگی او بر آمده اند. آنچه که در آموزه های مشترک همه ادیان الهی به آن پرداخته شده است توجه به ساحت و جایگاه بلندی است که خداوند متعال برای انسان در نظر گرفته است و او را به سوی قله رفیع انسانیت و کمال سوق می دهد، نائل آمدن به این مهم با بکارگیری ویژگی ها و سبکی که آدمی در زندگی برای خود برمی گزیند وابسته است، چگونگی و راه رسیدن به این منظور، در دین مبین اسلام و از زبان وحی به زیبایی ترسیم شده است. «**من عمل صالحا من ذکر أو أنثی و هو مؤمن فلنحیینه حیاة طیبة ولنجزینهم أجرهم بأحسن ما كانوا یعملون**»؛ هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مؤمن باشد به طور قطع او را با زندگی پاکیزه ای حیات بخشیم و به طور مسلم به آنان بهتر از آنچه انجام می دادند پاداش خواهیم داد. در این گفتار سعی بر آن است تا با بررسی برخی منابع و آثار اندیشمندان علوم انسانی و اجتماعی، به تعریف یا توصیف مفهوم سبک زندگی پرداخته شود، آنگاه دو دیدگاه متفاوت مادی و معنوی آن مورد بررسی قرار گیرد.

تفاوت بنیادین دیدگاه الهی با دیدگاه مادی در انتخاب سبک زندگی انسان، تدبیر و برنامه زندگی، با توجه به هدفمندی اوست. در اسلام سبک زندگی بر ارکان محوری «اعتقادات، اخلاق و احکام» استوار است که به عنوان برنامه ای جامع به ابعاد گوناگون زندگی فردی و اجتماعی بشر نظارت دارند. به تدبیر و تنظیم حیات مادی و معنوی انسان می پردازند و قواعد و ضوابط ارتباطات انسان را با خدا سامان می بخشند. بر همین اساس دین اسلام، شالوده رفتار و شیوه زندگی انسان را تشکیل می دهد و سبک زندگی مبتنی بر آن، همان ایده آلی است که بشر در پی آن است. سوره نحل، آیه ۹۷ این سه واژه هر کدام اشاره به بخشی از دین دارد و در مجموع، دین را تشکیل می دهند یعنی دین متشکل از سه بخش مهم اعتقادات، احکام و اخلاقیات بوده و هر کدام، مکمل و متمم بخش دیگر است.

چهل سال از انقلاب اسلامی ایران گذشت، چهل سالی که هر مقطعی از آن با حوادث و شرایط سختی همراه بود، انقلاب، دوران آغازین و شکوفایی خود را پشت سر می گذاشت، لکن از جهات مختلف از سوی دشمنان داخلی و خارجی اش، مورد تقابل و تهاجم پیاپی قرار می گرفت و هر بار با اتمام انقلابیون، از مراحل صعب العبور گذر کرده و خود را برای ادامه راه، آماده می نمود. با شروع چله دوم، رهبر انقلاب اسلامی ایران، در بیانیه ای، با عنوان «بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی»، ضمن یاد آوری تاریخ چهل ساله این رویداد، عنوان نمودند: انقلاب پرشکوه ملت ایران که بزرگترین و مردمی ترین انقلاب عصر جدید است، تنها انقلابی است که یک چله ی پرافتخار را بدون خیانت به آرمانهایش پشت سر نهاده و در برابر همه وسوسه هایی که غیر قابل مقاومت به نظر می رسیدند، از کرامت خود و اصالت

شعارهایش صیانت کرده و اینک وارد دومین مرحله خودسازی و جامعه پردازی و تمدن سازی شده است» حفظ و صیانت و تلاش در جهت رسیدن به آرمان مقدس این حرکت عظیم، همتی همه جانبه و مضاعف را می طلبد که شرح آن در بیانیه مزبور آمده است. بنابراین با عنایت به بیانیه گام دوم انقلاب می توان سبک زندگی دینی و اسلامی را تبیین نمود و مشخصه های آن را آشکار ساخت.

محتوای بیانیه

در بیانیه گام دوم، ضمن مرور چهل سال، چالش ها و سختی ها، توطئه های دشمنان و مشکلات اقتصادی، به رشد علمی و فرهنگی، اقتدار ملی، ترویج معنویت و شهادت، استقلال سیاسی، وحدت ملی، عزت و اقتدار ملی کشور ایران پرداخته شده است. نکته بسیار مهمی که در این بیانیه، به آن اشاره شده است اصلاح و تجدیدنظر پذیری است. «بیشک فاصله ی میان بایدها و واقعیتها، همواره وجدانهای آرمان خواه را عذاب داده و میدهد، اما این، فاصله ای طی شدنی است.» محورهایی که در بیانیه بر آنها تأکید و تصریح گردیده است با نگاهی ژرف که از جامعیت و کلان نگر نگارنده در آن حکایت می کند پیش نیاز و لازمه حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی محسوب می شود. در این میان «سبک زندگی» به عنوان اساسی ترین محور بیانیه، در کنار دیگر محورها، مانند اقتصاد، عزت ملی در روابط خارجی، معنویت، اخلاق و مرزبندی با دشمن مورد توجه دقیق قرار می گیرد.

پیام بیانیه

با دقت و تأمل در فحوای بیانیه، پیام روشن و مهم آن، انقلابی گری و استقامت بر حفظ صلابت و هویت انقلابی ملت ایران است. این انقلاب از آغاز تا امروز نه بی رحم و خون ریز بوده و نه منفعل و مردد. با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان و گردنکشان ایستاده و از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است. این جوانمردی و مروت انقلابی، این صداقت و صراحت و اقتدار، این دامنه عمل جهانی و منطقه ای در کنار مظلومان جهان، مایه سربلندی ایران و ایرانی است، و همواره چنین باد.» رهبر انقلاب در این بیانیه، با میدان دادن و حمایت از جوانان انقلابی، تأکید بر رشد، بالندگی، ترقی، پیشرفت و مسئولیت پذیری بیشتر در همه زمینه های فردی و اجتماعی ایشان دارد.

مؤلفه های بیانیه

مخاطب بیانیه گام دوم انقلاب، نه فقط ملت ایران، بلکه امت اسلام است. نکته قابل توجه و راهبردی در بیانیه، توجه خاصی است که بر روی جوانان انقلابی به عنوان نیروهای فعال و خلاق شده است. لکن با دقت در متن بیانیه، وظایفی برای همگان قابل احصاء است که در قالب مؤلفه ها و ابعاد بیانیه به آنها پرداخته می شود.

(۱) علم و پژوهش

دانستن و عالم شدن از توصیه های مؤکد اسلام است، زیرا زمینه تکامل را فراهم می آورد؛ قل هل يستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون إنما یتذکر أولو الألباب» بگو: آیا آنان که اهل علم و دانش اند با مردم جاهل نادان یکسانند؟ فقط خردمندان متذکر این مطلبند. امروزه شاهد دنیایی دانش بنیان هستیم که قدرت آور است و توان افزاء انسان از این موهبت الهی می تواند در مسیر حق یا باطل استفاده ها ببرد، در صورت تطابق دانش و پژوهش با آموزه های مترقی اسلام، علم در مسیر حق و عاملی برای سعادت انسان ها قرار می گیرد. و بستری مناسب برای رهایی آنها از زیر یوغ طواغیت و رهران ذهن و فکر فراهم می آورد. بر همین اساس، «علم و پژوهش» از مؤلفه های بنیادین در جهت رشد و کمال انسان به حساب می آید که در بیانیه گام دوم انقلاب با صراحت به آن پرداخته می شود؛ «دانش، آشکار ترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دوپست ساله فراهم کند و با وجود تهی دستی در بنیان های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد.» ملاحظه می شود یکی از ابزارهای کارآمد برای اختیار کردن سبکی از زندگی سالم و مؤمنانه، برخورداری از دانش روز است.

۲) معنویت و اخلاق

از دیرباز، معنویت و اخلاق، همواره به عنوان یک نیاز اساسی در زندگی بشر محسوب می شده است. یکی از اصولی ترین آموزه های پیامبران و حاکمان الهی نیز اهتمام به هدایت معنوی و اخلاقی مردم بوده است؛ نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: «إنما بعثت لأتمم مکارم الأخلاق»؛ به راستی که من مبعوث شدم تا شرافتهای اخلاقی را کامل و تمام کنم و به مردم بیاموزم. از منظر قرآن کریم نیز دو مفهوم معنویت و اخلاق به عنوان نیاز اصلی جامعه مطرح می شوند؛ «و نفس وما سواها فألهمها فجورها و تقواها قد أفلح من زگاها»؛ خداوند که انسان را آفرید، شناخت زشتی ها و زیبایی ها را در نهاد او قرار داد. رستگاران کسانی که درون و رفتار خود را پاک نگاه دارند. و نگون بخت اند کسانی که در فرومایگی خویش بکوشند.

۳) اقتصاد مقاومتی

بر هیچ کس پوشیده نیست که اقتصاد، در هر جامعه ای تاثیراتی شگرف را بر سبک زندگی انسان ها در ابعاد مادی و معنوی بر جای می گذارد. بدیهی است که با بهره گیری از تکنولوژی پیشرفته و در دسترس بشر، این اثر به مراتب بیشتر و حیاتی تر هم خواهد شد و انسان را در کسب معاش و برآوردن نیازهای خود توانمندتر خواهد نمود. قرآن کریم، با واقع نگری تمام، به نیاز حیاتی انسان پاسخ داده و حاوی دستورالعملی جامع در بعد اقتصادی است. خداوند در آیات متعددی، تأمین معاش بشر را یک ضرورت دانسته و یاد آور می شود که بشر با در اختیار داشتن منابع زیاد می بایست در راه رشد و شکوفایی تولید و تأمین نیازهای اقتصادی خود پر تلاش باشد؛ «هو الذی جعل لکم الأرض ولا فامشوا

فی مناکبها وکلوا من رزقه وإلیه النشور» و آن خدایی است که زمین را برای شما نرم و هموار گردانید پس شما در پست و بلندی های آن حرکت کنید و از روزی او خورید و بدانید که بازگشت همه خلائق به سوی اوست.

عقب ماندگی هایی که قبل از انقلاب، ایران متمدن عصر کهن را آزرده خاطر کرده بود، آن را پس از انقلاب اسلامی نیز از شتاب علمی باز می داشت. علاوه بر آن، بحران های شدید دیگری در اثر عداوت و حقد دشمنانش بر آن مضاعف گردید. از جمله این بحرانها، می توان از جنگ تحمیلی، کودتاهای نافرجام، توطئه و خیانت، کم کاری ها، تحریم های بین المللی در ابعاد و اشکال گوناگون نام برد. حتی آن زمان که ویروس کشنده «کووید۱۹» سراسر ایران و جهان را در نوردید، دشمن، از لغو تحریم ها دست برداشت. آنها به گونه ای به تحریم های اقتصادی دل بسته اند که از آن به عنوان تنها راه مؤثر برای از پای درآوردن مقاومت ملت مسلمان ایران یاد کرده اند. اگر چه با وجود این فشارها و ظلم های فراوان، دانشمندان انقلابی و جوانان مؤمن، قله های ترقی را یکی پس از دیگری درنوردیدند اما همچنان چالش های میانه راه، از سرعت مناسب آن می کاهد.

۴) عدالت و مبارزه با فساد

در ادوار مختلف، مهمترین چالش بر سر راه پیشرفت و توفیقات جوامع، «فساد» در ابعاد گوناگون آن بوده است که همواره بخش بزرگی از توان و انرژی حاکمان و دولت ها را صرف مبارزه با خود می کند. این مانع بزرگ بر سر راه توسعه، در کشورها به صورت یک امر اجتناب ناپذیر بروز و ظهور پیدا می کند، فساد، پدیده ای مذموم است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران موجبات مشکلات و وارد نمودن آسیب های جدی به بخش های مختلف کشور را فراهم ساخت و به چالشی اساسی و بحران زا تبدیل گردید.

رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب، ضمن پرداختن به دو مفهوم «عدالت» و «مبارزه با فساد» آندو را لازم و ملزوم یکدیگر دانسته و هر یک از انواع فساد، اعم از فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی را توده چرکین کشورها و نظام ها بیان نموده اند که اگر بر بدنه حکومتها عارض شود، زلزله ای ویرانگر و ضربه زننده به مشروعیت آنها خواهد بود. ایشان سه عنصر؛ «مال»، «مقام» و «ریاست» را وسوسه انگیز خوانده و نظارت و مبارزه دائم با آن را وظیفه قوای سه گانه می دانند. رهبر انقلاب همچنین؛ عدالت را در صدر اهداف اولیه بعثت های الهی معرفی و جمهوری اسلامی را دارای همان شان و مقام می داند

۵) استقلال و آزادی

در فضای بیداری اسلامی مردم ایران در بهمن ماه سال ۱۳۵۷ و از میان شعارهایی آرمانی و ارزشمند که از بینش و بصیرت ملهم از معمار انقلاب نشأت می گرفت، سه واژه «استقلال» «آزادی» جمهوری اسلامی» فضای مبارزه با استعمار را معنایی خاص بخشید؛ بدین معنا که برای پیروزی و تثبیت جمهوری اسلامی در ایران، می بایست همواره دو عنصر استقلال و آزادی به عنوان قوام دهنده آن،

تقویت و محافظت کردند تا ایرانی آباد، آزاد و مستقل، حاکمیت اسلام و ارزش های الهی را برای جامعه خود به ارمغان آورد. «در همه حال، شعار ما قطع ایادی اجانب راست و چپ از سر کشور است؛ زیرا رشد، استقلال و آزادی با وجود دخالت اجنبی از هر جنس، مسلک و مکتب در هر امری از امور کشور، اعم از سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی خواب و خیالی بیش نیست و هر فرد در هر مقامی و به هر صورتی اجازه دخالت اجانب را در وطن عزیز ما، چه با صراحت و چه به وسیله طرح هایی که لازمه اش ادامه تسلط اجنبی یا ایجاد تسلط تازه ای باشد بدهد، خائن به اسلام و کشور است و احتراز از او لازم است.»

۶) عزت ملی و روابط خارجی

عزت، به معنای حالتی است که از شکست انسان پیش گیری می کند، و ذلت همان نبود عزت و شرافت در انسان است. به همین دلیل، انسان ذلیل، شکست را به راحتی می پذیرد. «ملتی که به توانایی های خود اعتماد و اعتقاد داشته باشد هیچ گاه ذلیل درگاه بیگانه نمی شود، عزت و شرافت یک ملت به غرورش و افتخار به داشته های خود است. رهبر انقلاب با تأکید بر مؤلفه عزت در بیانیه گام دوم، عزت ملی را این گونه تشریح می کند: «عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن، این هر سه، شاخه هایی از اصل عزت، حکمت و مصلحت در روابط بین المللی اند. صحنه جهانی امروز، شاهد پدیده هایی است که تحقق یافته یا در آستانه ظهورند. تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه آمریکا و صهیونیسم، شکست سیاست های آمریکا در منطقه غرب آسیا و زمین گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه، گسترش حضور قدرتمندانه سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه. اینها بخشی از مظاهر عزت جمهوری اسلامی است که جز با شجاعت و حکمت مدیران جهادی به دست نمی آید.» وی در خصوص روابط خارجی، نظام سلطه را فریبکار و غیر قابل اعتماد دانسته و عنوان می کند: «دولت جمهوری اسلامی باید مرزبندی خود را با آنها با دقت حفظ کند؛ از ارزشهای انقلابی و ملی خود یک گام هم عقب نشینی نکند، از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد، و در همه حال، عزت کشور و ملت خود را در نظر داشته باشد و حکیمانه و مصلحت جویانه و البته از موضع انقلابی، مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کند.»

۷) سبک زندگی

بهترین حربه برای هجمه و سیطره فرهنگ منحط غرب بر دیگر جوامع، تلاش در جهت ترویج سبک زندگی غربی است تا نفوذ خود را در عرصه اخلاق، فرهنگ، اقتصاد، دین و سیاست آنان تسهیل نماید و سنت های بومی را آماج تجددگرایی کند. از این رو می توان سبک زندگی غربی را فرهنگ سلطه نامید. فرهنگی که حاصل ویروس مدرنیته است و اثرات آن به مراتب مخرب تر و ویرانگرتر از ویروس های عفونی مانند ابولا، آنفولانزا و به تعبیر رهبر انقلاب، کرونه است، و در ابعاد وسیعی در جهان ایجاد شده است. رهبر انقلاب، سبک زندگی را در زمره متن و اصل تمدن اسلامی قلمداد می کند و با لحاظ این

ویژگی، به طرح تعریفی دقیق از سبک زندگی در بیانیه اشاره دارد و تفصیل آن را به آینده واگذار می کند. پیرامون مؤلفه های سبک زندگی اسلامی با تأکید بر بیانیه گام دوم به تفصیل بحث خواهد شد.

مؤلفه های فردی سبک زندگی اسلامی

تبیین سبک زندگی در حوزه فردی، بر عهده علم اخلاق است. علم اخلاق علمی است که چگونه زیستن برای رسیدن به زندگی با ارزش، مقدس و متعالی را برای انسان، تبیین می کند. کیفیت و چگونگی زیست و حیات انسانی در دو بخش قابل بحث است: اول؛ چگونگی اعمال؛ یعنی رفتار ما که شامل گفتار و کردار می شود چگونه باشد؟ دوم؛ چگونگی ملکات و خلق و خوی های انسان، یعنی خلق و خوی های ما به چه کیفیتی باشد؟ بر این اساس رفتارهای فردی برای مدیریت نیازهای شخص انسان دارای اهمیت است و از جایگاه ویژه ای برخوردارند که به برخی از آنها پرداخته می شود.

الف) تقوا

تقوا به معنای دوری و اجتناب از گرفتار شدن به خشم الهی و ورع داشتن در ارتکاب محارم است به دارنده این صفت، متقی گفته می شود. «اتقوا الله إن کنتم مؤمنین»؛ اگر مؤمن هستید، تقوای الهی پیشه کنید. ثمره و برکات تقوای فردی در جامعه، رفع مشکلات و معضلاتی است که انسان های فاقد آن، همواره در رنج و تقب به سر می برند. در صورت متصف شدن افراد جامعه به تقوای الهی، جامعه ای موفق و پیشرو در همه شئون زندگی شکل خواهد گرفت. حضرت علی علیه السلام فرموده اند: هر کس تقوا را انتخاب کند، سختی ها از او دور گردند، پس از آنکه نزدیک شده اند، تلخی ها شیرین و فشار مشکلات و ناراحتی ها برطرف خواهند شد و مشکلات پیاپی و خسته کننده آسان می شود. مجد و بزرگی از دست رفته چون قطرات باران بر او فرو می بارد.

ب) صداقت و راستگویی

صداقت یعنی تطبیق سخن با واقع، صداقت و راستگویی از ارکان اصلی روابط اجتماعی شمرده می شوند که در آموزه های اسلامی از جایگاه ویژه ای برخوردارند، در قرآن و روایات از آن به عنوان بزرگترین فضیلت اخلاقی نام برده می شود و به آن سفارش فراوان شده است اقوا الله و گونوا مع الصائین» ای کسانی که ایمان آورده اید از خدا بپرهیزید و با صادقان باشید. اگر همه انسان ها افعال و اندیشه های خود را بر صداقت و راستی بنا کنند بی شک جامعه ای به دور از کژئی و کاستی را فراهم خواهند ساخت که همواره به سوی کمال رهنمون باشد.

ج) صبر و خویشتن داری

جز در سایه صبر و بردباری نمی توان پله های ترقی را پیمود. انسان که خلقتش جز برای ترقی و کمال نبوده است، برای نیل به مقصد نیز باید لباس صبر و خویشتن داری به تن نماید. «فاصبر گما صبر أولو العزم من الرسل ولا تستعجل لهم»؛ (ای رسول ما) تو هم مانند پیغمبران اولوا العزم (در تبلیغ دین خدا و تحمل اذیت امت) صبور باش و بر امت به عذاب تعجیل مکن برای تداوم زندگی و تحصیل سعادت باید

از صبر یاری جست تا بتوان از گردنه های دشوار گرفتاری ها و مشکلات زندگی عبور نمود و به رستگاری در دنیا و آخرت نایل آمد. «یا ایها الذین آمنوا اصبروا وصابروا ورابطوا واقوا الله لعلکم تفلحون»؛ ای اهل ایمان، صبور باشید و یکدیگر را به صبر و مقاومت سفارش کنید و مهیا و مراقب کار دشمن بوده و خداترس باشید، باشد که فیروز و رستگار گردید. برخی در تفسیر صبر به خطا رفته و آن را به زیر بار ظلم و ستم رفتن معنا کرده اند در حالی که صبر در فرهنگ اسلامی به معنای استقامت در مقابل هر سختی است.

د) معرفت و بصیرت

بصیرت در لغت، به معنای عقیده قلبی، شناخت، یقین، زیرکی و عبرت آمده است. و در اصطلاح، عبارت است از قوه ای در قلب شخص، که به نور قدسی منور بوده، به وسیله آن حقایق اشیاء و امور را درک می کند، همان گونه که شخص به وسیله چشم، صور و ظواهر اشیاء را می بیند. آموزه های مترقی دین اسلام، مبین آن است که بشر در صورت به کارگیری شناخت و بصیرت عمیق در اعمال و گفتار، دوستی و دشمنی ها، انتخاب ها، اظهار نظرها، می تواند با اطمینان راه درست از نادرست را تشخیص و با صلابت تمام در مسیر سعادت گام بردارد. و در مقاطع حساس زندگی، از افتادن در پرتگاه ها و گمراهی ها نجات یابد و در صراط مستقیم الهی باقی بماند و پیش رود. حضرت امام علی علیه السلام می فرماید: «با بصیرت کسی است که بشنود و بیاندیشد، نگاه کند و ببیند، از عبرت ها بهره گیرد آنگاه راه روشنی را بیپیماید که در آن از افتادن در پرتگاه ها به دور ماند.»

ه) تعقل و تفکر

«تعقل» از عقل و به معنای اندیشیدن و دریافتن است. «تفکر» نیز مصدر باب تفاعل از ریشه فکر و اندیشیدن است. یکی دیگر از اصولی ترین تمایزات دیدگاه الهی با مادیون، عنایت به سرنوشت انسان در دنیا و آخرت به صورت توأمان می باشد، قرآن کریم در آیات فراوانی، با عباراتی چون «إن ثم تعقلون»، «لعلکم تتقون» تأکید بر تصمیم آگاهانه توسط انسان ها با به کارگیری عقل و فکر در زندگی روز مره دارد، بر همین اساس یکی از آموزه های مؤکد اسلام تفکر و تعقل است. «قل هل یستوی الأعمی والبصیر أفلا تتفكرون»؛ به آنان بگو آیا نابینا و بینا یکی است؟ آیا فکر نمی کنید.

و) عفت و پاکدامنی

«عفت» در لغت به «خودداری» معنا شده است؛ خودداری از حرام. انسان همواره در معرض انواع غرائز و تمایلات شهوانی جنسی و مالی و دیگر خواسته های سیری ناپذیر حیوانی خود از طریق غیر معقول قرار دارد. ضرورت دارد که یک نیروی بازدارنده خیلی قوی او را از این آفات محافظت و به سوی کمال انسانی اش سوق دهد. در تفکر اسلامی عفت و پاکدامنی، اعضاء بدن انسان را از هر گونه عیب و بدی باز می دارد، بر همین اساس زیر بنای علم اخلاق به شمار می رود. «راغب در مفردات عفت را این گونه معنا می کند: (عفت، حاصل شدن حالتی برای نفس است که امتناع می کند به سبب آن حالت از غلبه

شهوت)، و به تعبیر ساده حالت کنترل در مقابل شهوات است. وقتی می گوئیم شهوت، فقط شهوت جنسی مراد نیست؛ بلکه معنی عام، مراد است، شهوت مال، جاه، خوردن، تکلم کردن، شهوت جنسی و غیره، عفت در همه اینها کنترل کننده است.»

ز) صحت و سلامتی بدن

صحت و سلامت بدن در اسلام واجب است تا جائیکه اگر به جا آوردن دیگر واجبات مؤکد اسلام مانند روزه گرفتن، سلامت بدن را به خطر اندازند، نه تنها ساقط، بلکه حرام نیز خواهد بود. تغذیه و روش غذا خوردن، اسکان، پوشاک، رعایت دستورات بهداشتی، مانند: استحمام و شستشوی سر و بدن، زدودن موهای زائد بدن، نظافت دهان و دندان، استعمال بوی خوش، و هر آنچه که برای سلامتی بدن انسان مفید و مؤثر باشد در اسلام سفارش گردیده و بسیار حائز اهمیت است. رعایت موازین صحت بدن در اسلام، به عنوان یک اصل در زندگی پیشوایان معصوم علیهم السلام مد نظر بوده و رعایت می شده است. از امام جعفر صادق علیه السلام منقول است: «لو اقصد الناس فی المطعم لاستقامت أبدانهم»؛ اگر مردم در خورد و خوراک و آشامیدنی میانه روی کنند از سلامتی کامل برخوردار خواهند شد.

ح) برنامه ریزی

اسلام دین برنامه ریزی است و به عنوان کامل ترین دین، کامل ترین برنامه های زندگی را نیز برای کلیه افراد جامعه، در دستور کار خود قرار داده است. با رشد سریع فناوری های مدرن در دنیا، کنه این سخن ژرف و گهر بار امام علی علیه السلام، بیشتر هویدا می گردد که فرموده اند: «الفرصة تمر مر السحاب فانتهزوا فرص الخیر»؛ فرصت ها چون ابرها می گذرند، پس فرصت های نیک را غنیمت شمارید. امروزه برنامه ریزی های فردی و اجتماعی به منظور کسب علم و دانش در زمینه های اجتماعی و معنوی، بسیار اهمیت یافته، و تنظیم امور، پایه اساسی و اصلی موفقیت و پیروزی بشر در جمیع شئون مادی و معنوی شناخته شده است، و لذا دین مبین اسلام که دارنده کامل ترین دستورالعمل های الهی برای بشریت است بر مسئله برنامه ریزی دقیق، تأکید فراوان و اصرار دارد.

ط) کار و تلاش

نقش کار و تلاش برای پیشرفت در بعد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه بر کسی پوشیده نیست، بلکه ضرورتی اجتناب ناپذیر برای اعتلای یک جامعه پویا به شمار می رود. فرهنگ کار و عمل صالح در اسلام برای موفقیت در امور دنیا به حدی است که مانند مجاهدت در راه خدا ارزشمند و مقدس شمرده شده است. از دیدگاه قرآن کریم، کار موجب کمال و تکامل وجودی انسان است. «هو أنشأكم من الأرض واستمرکم فیها»؛ و خدایی است که شما را از زمین بیافرید و برای عمارت و آباد ساختن آن بر گماشت. کار و تلاش در اسلام با رعایت معیارهای ارزشی و اعتقادی، عبادت تلقی می شود. بدیهی است که انسان در اثر به کار گیری افعال خیر و تلاش آگاهانه و منطبق با معیار الهی، مسیر

رشد و تکامل را با سرعت بیشتری طی خواهد کرد. بر همین اساس است که اسلام کار و کوشش را عبادت تلقی و بر جدیت در آن سفارش می نماید.

مؤلفه های اجتماعی سبک زندگی اسلامی

یکی از حوزه هایی که تبیین سبک زندگی اسلامی در آن دارای اهمیت و ارزش است حوزه نظام اجتماعی است. تدبیر و تنظیم امور اجتماعی به عهده علمی است که حتماً آن را علم سیاست مدن می نامند. در نظام الهی اسلام با تکیه بر آموزه های قرآنی، انسان به سوی جامعه مطلوب خدا محور و معاد اندیش رهنمون می گردد. در این جامعه، اداره امور، مبتنی بر عدل و قسط است. بدین جهت توصیه به روابط اجتماعی، از نظر قرآن جایگاه مهمی را دارا است. «إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ»؛ که همانا انسان هم در خسارت و زیان است مگر آنان که ایمان آورده و نیکوکار شدند و به درستی و راستی و پایداری در دین یکدیگر را سفارش کردند.

الف) آموزش و پرورش

الزامات و ضرورت های اجتناب ناپذیر زندگی اجتماعی، موجب می شود تا انسان ها، لاجرم به کسب دانش و علوم مختلف روی بیاورند تا قادر باشند نیازهای ضروری خود را برآورده نمایند. از همین روی، دو مؤلفه بسیار مهم و اساسی، یعنی «آموزش» و «پرورش» از محوری ترین برنامه های هر جامعه می باشد. در آموزه های الهی، آیات وحی، ترسیم کننده خط مشی فرهنگی منسجم و کاربردی در زمینه آموزش علوم و فنون مختلف است که از مهمترین اهداف بعثت انبیاء نیز معرفی شده است و این خود نشان از تأثیر حیاتی و عمیق «تعلیم» و «تعلم» بر تحقق سبک زندگی اسلامی دارد؛ «ربنا وابعث فیهم رسولا منهم یتلو علیهم آیاتیک ویعلمهم الکتاب والحکمة ویزکیهم إنک أنت العزیز الحکیم»؛ پروردگارا، در میان آنان رسولی از خودشان برانگیز که بر آنان تلاوت آیات تو کند و آنان را علم کتاب و حکمت بیاموزد و روانشان را از هر زشتی پاک و منزّه سازد، که تو بر هر کار که خواهی قدرت و علم کامل داری.

ب) امر به معروف و نهی از منکر

همواره در راه رسیدن به اهداف والای انسانی در جامعه، موانع و مشکلات بسیاری وجود دارد. جامعه اسلامی، جامعه ای پویا و با استقامت است که با اعتقاد به نصرت الهی از مشکلات و موانع عبور کرده و خود را به غایت نهایی خلقت انسان نزدیک تر می کند. یکی از راه های استقامت در راه ساختن جامعه ایده آل، امر به معروف و نهی از منکر است که به عنوان یک ناظر اجتماعی با اقدامات خردمندانه و آگاهانه، موجبات سالم سازی و شکوفایی محیط زیست را فراهم می آورد. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «هر کس امر به معروف کند مؤمنان را قدرتمند می کند.»

ج) قناعت

همان گونه که گفته آمد؛ مصرف گرایی و اسراف به عنوان یکی از برجسته ترین آرمان های نظام سرمایه داری تلقی می شود. از این نظر مصرف زدگی سیری ناپذیر، از خصوصیات اصلی انسان غربی به شمار می رود. اما در نگاه اسلامی، اصالت با مصرف نیست، بلکه مصرف در جهت رفع نیازهای اساسی در مسیر رشد و تکامل روحانی بشر معنا پیدا می کند. اسراف و تبذیر " به معنای خارج شدن از اعتدال در امورات زندگی است. قناعت و میانه روی در زندگی، یکی از مهم ترین شیوه هایی است که به سلامت سبک زندگی کمک می کند و از ارکان اصلی شکوفایی یک اقتصاد سالم در جامعه به شمار می رود. یکی از عوامل استقامت ملت ایران در مقابل فشارهای اقتصادی ظالمانه غرب، همانا «قناعت» است. قرآن کریم اسراف و تبذیر را مورد نکوهش و مذمت قرار داده است و مسرفین را برادران شیطان معرفی می کند. «إن المترین گائوا إخوان الشیاطین وکان الشیطان له کفورا»؛ که مبذران و مسرفان برادران شیطانهایند، و شیطان است که سخت کفران (نعمت) پروردگار خود کرد."

د) ایثار

«ایثار» یکی از مفاهیم پر ارزشی است که در همه جوامع دارای جایگاه ویژه ای است و از آن به عنوان یک ارزش اخلاقی یاد می شود که قابل احترام می باشد. «ایثار یا نوع دوستی در لغت به معنی برگزیدن، عطا کردن، سود دیگران را بر منفعت خویش مقدم داشتن و منفعت غیر را بر مصلحت خود مقدم شمردن می باشد. در واقع ایثار در هر دو حوزه فردی و اجتماعی تأثیرگذار و انسان ساز است، در حوزه فردی می توان به نمونه هایی مانند: انفاق و اطعام نمودن، در حالی که ایثار گر خود نیازمند و گرسنه است، اشاره نمود، اما در حوزه اجتماعی که در سطحی وسیع تر مطرح می گردد، زمینه ساز و حتی تضمین کننده جامعه ای سعادت مند و قدرتمند در همه صحنه های اجتماعی است؛ مانند: شهادت در راه دفاع از سرحدات مملکت و جلوگیری از تجاوز دشمنان، همچنین، یاری نمودن افراد جامعه به هنگام نزول بلا یا و امراض طبیعی و غیر طبیعی، در این شرایط، ایثارگر خطر مرگ را به جان می خرد و عاشقانه برای نجات جان دیگران، جان خود را نادیده می گیرد. امروزه ایران اسلامی نمونه بارز ایثار و فداکاری را در فرهنگ بسیجی، شاهد و نظاره گر است. «اگر بر کشوری نوای دلنشین تفکر بسیجی طنین انداز شد، چشم طمع دشمنان و جهان خواران از آن دور خواهد گردید و الا هر لحظه باید منتظر حادثه ماند.»

ه) حجاب و کرامت زن

بهترین مهندسی برای چیدمان سبک زندگی انسان ها را فقط خالق او می تواند داشته باشد. «قائیا سیئه و نفث فیه من روحی ففعلوا له ساجدین»؛ پس آن گاه که او را به خلقت کامل بیاراستم و از روح خود در او بد میدم بر او به سجده در افتید. در این سخن راستین پروردگار فرقی بین زن و مرد وجود ندارد، پس چگونه ممکن است زن در جامعه، سزاوار سجده فرشتگان نباشد؟ لکن در فرهنگ غرب و

برخی جوامع غرب زده، شخصیت و کرامت زن به سخره گرفته شده و لگد مال گردیده است. از آن منظر، حریم زن، پاره می شود، و تا سطح یک ابزار، قابل تنزل است. در جامعه اسلامی، زن دارای کرامت است، خالق زن با نظر به جایگاه حساس و مؤثر او در نظام تربیتی جامعه و حفظ پاکیزگی اجتماع، حجاب را برایش واجب کرده است و به آن دستور می دهد، و البته او هیچ حکمی را بی دلیل واجب نمی کند. «وإذا سألتهمون متاعا فاسألوهن من وراء حجاب ذلکم أظہر لقلوبکم و قلوبهن» و هر گاه از زنان رسول، متاعی می طلبید از پس پرده طلبید، که حجاب، برای آنکه دل‌های شما و آنها پاک و پاکیزه بماند بهتر است. این مرزبندی دقیق و جدایی زن از مردان، مانع از آن می شود تا مردان اصالت را فقط به لذت بردن از زنان بدهند و خود را در این امر آزاد ببینند، و لنگاری در جامعه، محصول همان دنیای مدرن و اومانیسم یا همان انسان محوری غرب است، این فرهنگ غلط، سبب سستی و خمودگی جامعه شده و آن را از رشد و بالندگی بار می دارد. «زن مظهر تحقق آمال بشر است. زن پرورش دهنده زنان و مردان ارجمند است. از دامن زن مرد به معراج می رود. دامن زن محل تربیت بزرگ زنان و بزرگ مردان است.»

نتیجه گیری

مقایسه سبک زندگی غرب با سبک زندگی اسلامی با ذکر مؤلفه ها و شاخص های آنها بررسی گردید و به اندازه وسع پروژه به آن پرداخته شد، اما واقعیتی که امروزه در جامعه اسلامی وجود دارد، تعاریف و مفهوم پردازی در باب سبک زندگی نیست که بسیار گفته و نوشته اند. که هیچگاه جامه عمل به خود نپوشانید. امروزه نوع سبک زندگی عمومی در ایران، بیشتر برگرفته از فرهنگ غربی است که در رسانه ها تبلیغ می شود.

شاهد مثال برای مدعا، سبکی از زندگی در مدارس و دانشگاه های کشور است که به شکل غربی و مبتنی بر رفاه و مدرنیسم اداره می شوند. محیط های اداری نیز نمونه ای دیگر از این هژمونی فرهنگ غرب است. مدرسه و دانشگاهی که در آن کسی قرآن خواندن را یاد نمی گیرد، سبک زندگی اسلامی تدریس نمی شود، چگونه می تواند تحول خواه باشد؟ از طرفی رسانه هم که منعکس کننده فرهنگ و هنجارهای جامعه است نمی تواند به سبک زندگی اسلامی بپردازد، زیرا در جامعه کاری در این جهت به سامان نرسیده است.

راه برون رفت از بحران سبک زندگی کنونی در جامعه اسلامی، این است که ضمن درک وضعیت جامعه، سبک زندگی، منطبق با شرایط امروز تعریف شود؛ تعریفی که با استناد به معارف ناب آسمانی، تضمین کننده سعادت دنیوی و اخروی باشد؛ نیاز کاذب ایجاد نکند و تأمین کننده نیازهای واقعی باشد. سبک زندگی اگر متأثر از آموزه هایی باشد که از دین و در قالب حیات طیبه در اسلام نشأت می گیرد، می تواند مولد الگوهای صحیح و کارآمد و عملی برای زیست سالم باشد.

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی که از سوی رهبر انقلاب صادر شد می تواند مصدر و مخرج این نوع معرفت باشد و نقطه شروعی باشد جهت تحول در سبک زندگی که با تمسک به دین مترقی اسلام به شعار « نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی» جامه عمل بپوشاند، و معرف سبکی ناب و بی نظیر از زندگی بشری برای شرق و غرب عالم باشد. همان گونه که از نظر گذشت، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در بر دارنده دقائق بسیار مهمی است که پرداختن به همه آنها، زمان بر و نیازمند ساعت ها کار علمی، تحقیقی و تحلیلی می باشد. آن چه سبب گردید سبک زندگی در غرب، سبب انحطاط و سرگشتگی انسان را فراهم نماید دوری از فضائل اخلاقی و معنویت الهی و روی آوری به انسان محوری و اومانیسیم بود. وجود معنویت و اخلاق به عدالت و آزادی و سبک زندگی جهت خاص می بخشد. از این رو رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم به ضرورت این نیاز پرداخته و انقلاب اسلامی را احیاگر معنویت در دنیای نوین معرفی می کند. از نظر اندیشمندان اسلامی دو مؤلفه «اخلاق» و «معنویت» به عنوان مهمترین ارکان سبک زندگی اسلامی قلمداد می شود. این مهم از ابتداء تا انتهای بیانیه نیز خود نمایی می کند و روح معنویت و اخلاق بر آن حاکم و برجسته است.

منابع

- بیگی، درخشه، جلال. (۲۰۲۲). مؤلفه‌های مقاومت در بیانیه گام دوم انقلاب. نشریه علمی دانش سیاسی.
- ترابی کلاته قاضی. (۲۰۲۱). بیانیه گام دوم انقلاب؛ سند طرح‌ریزی راهبردی حرکت در مرحله دوم انقلاب اسلامی. *مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*.
- شیروودی، پورطاهر. (۲۰۲۰). انقلاب مستمر؛ راهبردی در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۳۵(۹)، ۴۹-۶۵.
- کلیچ، عقیلی، خجسته باقرزاده، حسن. (۲۰۲۲). تحلیل مضامین اقتصادی بیانیه گام دوم انقلاب. فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۹(۴).
- محمدزاده بنی طرفی، سخاوتیان، زارعی رضائی. (۲۰۲۲). تعمیق معنویت در بیانیه گام دوم انقلاب. فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۰(۴)، ۵۷-۷۱.
- ملکوتیان، کتابی، امیرعلی. (۲۰۲۰). بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و راهکارها و راهبردهای عملیاتی شدن آن. *پژوهش‌های انقلاب اسلامی*.
- منظری توکلی، کهنوجی. (۲۰۲۲). تبیین اهداف تربیتی بیانیه گام دوم انقلاب. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۹(۵۳)، ۱۰۱-۱۲۱.